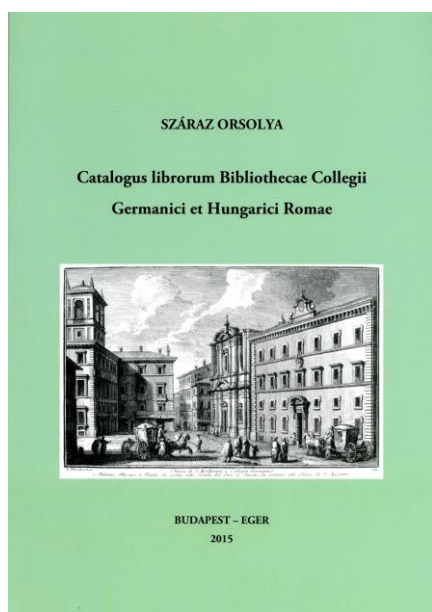

KÖNYVSZEMLE

Száraz Orsolya: Catalogus librorum Bibliothecae Collegii Germanici et Hungarici Romae. Száraz Orsolya és Rosa Pace bevezetésével.
(Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 17/3.)
LXXIV, 147 p.

Budapest–Eger, 2015, MTA KIK, EKF

Több tekintetben is hagyományt folytat Száraz Orsolya akkor, amikor szorgalmának és itáliai kapcsolattörténeti ismereteinek köszönhetően kézbe vehetjük a római *Collegium Germanicum et Hungaricum* könyvtárának katalógusát, amely a 17. század második feléből származik. A kézirat maga ismert volt már néhány éve, Véghseő Tamás fedezte fel a Kollégium levéltárában, de

kiadása a mai napig halogatódott. Száraz Orsolya pedig, annak érdekében, hogy a kiadás megtörténjen, egy időre felfüggesztette addig kutatott témáját, amelyben a 17–18. századi itáliai szerzők elterjedtségét vizsgálja a Magyar Királyságban és Erdélyben. A szegedi régi magyaros műhely „Adattár” sorozata ugyanis éppen azzal a szándékkal kezdett el könyvtártörténeti dokumentumokat közölni, hogy a kora újkori Magyar Királyság és Erdély szellemi erőterét adatokkal jellemezze. Azt a szellemi környezetet, amelyben az itt élő értelmiség alkotott, napi munkáját végezte tanítóként, jogászként, orvosként vagy éppen papként. A katalógus kéziratának sajtó alá rendezése jól illeszkedik a debreceni régi magyarosok kutatási profiljába is. Bitskey István több tanulmányt, magyarul és olaszul megjelent monográfiát szentelt az ebben a kollégiumban tanult magyar diákok történetének. De maga Száraz Orsolya is az itáliai kapcsolatokat kutatja, kiváló könyvet szentelt Paolo Segneri magyarországi hatása elemzésének. A most kiadott könyvvösszeírás éppen hőse életében készült,

azok, akik ezeket a könyveket forgatták a *Collegio Romano* épületében, talán személyesen is találkoztak vele.

A római magyar kollégiumi könyvtár nem az egyetlen azok közül, amelyeket valamelyik külhoni intézményben alapítottak azért, hogy a nem éppen az anyagi javakban bővelkedő, vagyis a drága könyveket megvenni nem tudó, magyar diákok tanulmányainak háttéréül szolgáljon. Középkori hagyományokkal bír a bécsi *Collegium Christi* könyvtára, Körmendy Kinga írásaiból ismerhetjük ennek 15. századi történetét. A humanista esztergomi érsek, Oláh Miklós, a 16. század közepén próbálta ennek a kollégiumnak a működését feléleszteni, de nem tartós sikerrel. A vele kortárs Szondi Pál, zágrábi kanonok Bolognában, az ottani egyetemi tanulmányok segítésére alapította a *Collegium Illyrico-Hungaricumot* 1554-ben. A következő, a mai napig működő hasonló intézmény a bécsi *Collegium Pazmanianum* (alapítva: 1623), ez utóbbinak is éppen az 1670-es évekből ismerjük első könyvtári katalógusát. Kiváló összehasonlítási alap lesz, ha megjele-
lenik.

Ezeknek, a hazai papi utánpótlás nevelését biztosító és segítő intézményeknek a sorába illeszkedik a *Collegium Germanicum et Hungaricum* is. III. Gyula pápa alapította a *Collegium Germanicumot* 1552-ben, a *Collegium Hungaricumot* XIII. Gergely. A két intézmény közös, jezsuita vezetés alatt élte életét 1580-tól *Pontificium Collegium Germanicum et Hungaricum de Urbe* néven. A kollégiumot az 1551-ben, Loyolai Szent Ignác által

alapított *Collegio Romano* épületében helyezték el.

A kollégium és könyvtára „külső” történetéről a kötetben Rosa Pace tanulmánya tájékoztat bennünket. Ez a történet persze a megszakításokat sem nélkülözi, hiszen 1798-ban bezárták az intézményt, csak a Bécsi Kongresszus után, 1828-ban kezdte újra tevékenységét. A későbbi korszak könyvtártörténeti szempontból fontos eseménye a *Bibliotheca Pia* létrejötte (1853). Ekkor IX. Pius pápa kezdeményezésére a *Collegium* a *Seminario Romano* épületébe került, így a két intézmény számára egy könyvtárat alakítottak ki. Ez vált azután a *Pontificia Università Lateranense* könyvtárának az alapjává, és ezért találhatóak a *Collegium* régi könyvei részben ebben a könyvtárban. A szerzők nem említik, de fontos figyelni a *Collegio Romano* könyvtárával a mai *Biblioteca Nazionale Centrale di Roma*, vagyis az olasz nemzeti könyvtár állományába került darabokra is.

A most közreadott katalógus egy olyan könyvtár anyagát tárja elénk, amely már az 1818-as újraindulásnál sem volt olyan állapotában, ahogy azt ebből a dokumentumból megismerhetjük. Kérdezhetnénk, hogy miért kell egy 2200 kötetes könyvtárat fenntartani egy olyan épületben, amelyben a 17. század egyik leggazdagabb könyvtára, a 40.000 kötetet számláló *Bibliotheca Collegii Romani* is megtalálható volt. A válasz biztosan a könnyebb hozzáférhetőségben keresendő. A további kérdés az, hogy ha nem pusztán ez volt a szempont, akkor értelmezhető-e ez a könyvanyag úgy, hogy ezekre a könyvekre gyak-

rabban volt szüksége a leendő papoknak, mint az általános gyűjtőkörű tudományos szakkönyvtárban őrzött munkákra. Ez is elképzelhető, az azonban bizonyos, hogy ha egy 17. században képzett pap kulturális és tudományos horizontjának megrajzolására törekszünk, a kollégiumi könyvtár jó kiindulópont.

A forrást, amelyet most tartunk a kezünkben, katalógusnak nevezzük. Jóllehet ez egy szakrendi csoportosításban összeírt könyvjegyzék. Nem tudhatjuk persze, hogy magát a könyvtárat nem ugyanilyen rendben tartották-e. Ha igen, akkor már közelíti a katalógust a jegyzék, hiszen nagy vonalakban a visszakereshetőséget is biztosította. Fontos kiemelni azonban, hogy a jegyzék/katalógus nem teljes, hiányzik két nagyon fontos tematikus csoport. A világi és az egyházi történelem pedig a magyar királyságbeli és erdélyi papok számára hangsúlyosan is fontos volt. És azt, hogy voltak ilyen könyvek – Száraz Orsolya elmés meglátása alapján –, tudhatjuk abból, hogy a fennmaradt „duplum” összeírásban szerepelnek az ezekbe a tartalmi egységekbe sorolható munkák. Ezeket a tartalmi egységeket a sajtó alá rendező elemzi a bevezető írásában.

Vessünk egy pillantást az 1670 körül keletkezett összeírás tematikus egységeire úgy, ahogy maga a forrás elnevezte azokat:

Fasc. 1: Scripturales. Patres. Concionatores. Pii

Fasc. 2: Litterae Humaniores

Fasc. 3: Scholastici. Theol. Mor. Controv.

Fasc. 4: Mathematici. Medici

Fasc. 5: Philosophi

Fasc. 6: Ius Canonicum. Ius Civile. Concilia. Ritus Varii. Instituta Religionum.

Egy, a tridenti zsinat utáni *ordo librorum*ot láthatunk az előbbi bekezdésben. Az első csoport a bibliai kiadások és magyarázatok. Fontos, hogy nem külön a bibliák, és külön az interpretációk. Az együttes kezelés jelzi a humanizmus hatását – a középkori katalógusok az egyházatyák Szentírás-magyarázataival kezdődnek, a humanista könyvtárak a grammatikusokkal –, és azt is, hogy a protestáns reformáció hangsúlyait (*sola Biblia*) is ellensúlyozni igyekszik a rend megalkotója. Az egyházatyák a hit forrásainak számító műveket alkottak, így továbbra is a Bibliával egy csoportba kerültek. A pre-reformációs mozgalmakat – koldulórendiek, *devotio moderna* – elismerték, hiszen a személyes vallásosság tényleges igény a hívő közösségekben, az pedig már a protestáns reformáció hatása, hogy a beszédgyűjtemények (*concionatores*) hangsúlyos helyre kerültek.

A *Collegium Romanum et Hungaricum* egy tudományos intézmény. A tudomány, a humán és az isteni tudomány is olyan, amelyet az ókori, a középkori, a humanista és a kortárs tudósok módszertani tudására alapozhattak. A *litterae humaniores* nem véletlenül hangsúlyos, számosságában is jelentős tematikus csoportot képvisel. Az, hogy a skolasztikusok, az erkölcsológia csak ez után következik, jelzés értékű, és a hitvitázó irodalom viszonylagos „elrejtése” komoly figyelmeztetés a leendő papoknak: Szentírás és magyarázatai,

a hívókra figyelő kegyesség, alapos tudás, aztán álljunk neki vitatkozni. A gondolkodni tanító matematika és a gyakorlati ismereteket is adó orvoslás a helyén van, és az, hogy a filozófusok ez után következnek, jelzi, a jezsuiták ezt az ismeretkört nem helyezték előtérbe. Persze önálló tematikus egység, vagyis ezzel együtt ez is a helyére kerül. Az utolsó tematikus csoportokba soroltak közül, azt hiszem, a zsinati iratok (*concilia*) szorul magyarázatra, hiszen a tridenti zsinat ezeket hangsúllyal a Szentírás és az egyházatyák mellé állította. Érdekes lenne megnézni, hogy a jezsuita felszólalók mit mondtak erről a zsinatok hitforrás-értékét taglaló vitákban. Pusztán spekulatív módon közelítve azt is mondhatnánk, hogy a rend nem éppen arról ismert, hogy egy zsinati testület tekintélyét, annak *auctoritas* értelmében szívesen vette volna. A rítusok a helyükön vannak, hiszen ez gyakorlati kérdés, és „csupán” fegyelem kérdése az előírások betartása, ami egy jezsuitának – a lelkigyakorlatok után – nem okozott nehézséget.

Mindez, amit most elmondtam persze spekuláció, amely azon a feltevésen alapul, hogy egy könyvjegyzék a könyvek elhelyezését tükrözi, és azon, hogy azok szeme előtt, akik a könyvek rendjét kialakították, munkájuk során a tudományok rendje lebegett. És azt persze a saját intézményük koncepciója szerint is szemlélték. Túl sok a „ha” ebben az interpretációban, de nem lehet elmenni az *ordo librorum* kérdése mellett.

Száraz Orsolya értelmezi és érti a könyvtárat, és több tekintetben érvényes megállapításokat tesz.

Például azt, hogy a könyvtár „jezsuita” könyvtár abban a tekintetben is, hogy az egyes tematikus csoportokon belül a jezsuita szerzők jelenléte hangsúlyos. Külön kiemeli a jezsuita kegyesség túlsúlyát a vonatkozó tematikus csoporton belül. És ez így is igaz.

Önmagában az is fontos dolog lenne, hogy a forrás végre megjelent. Ráadásul szöveghelyesen, kiváló, irányt mutató bevezető szövegekkel, jól használható mutatókkal. A bevezetők kétnyelvűek (magyar és olasz), így a könyv nemzetközi tudományos használata is biztosított.

Monok István